

15-Yanvar, 2026-yil

PEDAGOGIK TEXNIKA – TA’LIM JARAYONIDA SAMARADORLIK OMILI SIFATIDA

Umirova Huriniso Ilxomjonovna

Osiyo Xalqaro Universiteti magistri.

Olimov Temir Xasanovich

Osiyo xalqaro universiteti professori, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori.

Annotatsiya: *Ushbu tezisda pedagogik texnika o‘qituvchi kasbiy mahoratining amaliy-psixologik va kommunikativ jihati sifatida talqin qilinadi. Pedagogik texnika komponentlari (nutq, mimika, pantomimika, boshqaruv, refleksiya) hamda ularning dars samaradorligiga ta’siri yoritiladi. Ta’lim jarayonida texnikani rivojlantirish shartlari taklif etiladi.*

Аннотация: *В данном тезисе педагогическая техника интерпретируется как практико-психологический и коммуникативный аспект профессионального мастерства учителя. Освещаются компоненты педагогической техники (речь, мимика, пантомимика, управление, рефлексия) и их влияние на эффективность урока. Предлагаются условия развития техники в образовательном процессе.*

Abstract: *This thesis interprets pedagogical technique as a practical, psychological, and communicative dimension of teacher professionalism. It analyzes key components (speech, facial expression, body language, classroom management, reflection) and their impact on lesson effectiveness. Conditions and pathways for developing pedagogical technique in educational practice are proposed.*

Kalit so‘zlar: *pedagogik texnika; nutq madaniyati; sinfni boshqarish; muloqot; refleksiya; pedagogik mahurat*

Ключевые слова: *педагогическая техника; культура речи; управление классом; общение; рефлексия; педагогическое мастерство.*

Keywords: *pedagogical technique; speech culture; classroom management; communication; reflection; teaching mastery*

KIRISH

Ta’lim jarayonida samaradorlik ko‘pincha o‘qituvchining bilim doirasigina bilan emas, balki shu bilimni o‘quvchiga qanday yetkazishi, auditoriyani qanday boshqarishi, o‘quv motivatsiyasini qanday uyg‘otishi va pedagogik vaziyatlarda o‘zini qanday tutishi bilan belgilanadi. Shu ma’noda pedagogik texnika o‘qituvchining “ko‘rinadigan” kasbiy mahorati bo‘lib, u nutqning ravonligi, ohang va pauzani o‘rinli qo‘llash, mimika va pantomimika orqali ta’sir ko‘rsatish, o‘quvchilar e’tiborini boshqarish hamda dars jarayonida tezkor pedagogik qaror qabul qilish kabi ko‘nikmalar majmuini ifodalaydi. Pedagogik texnikaning samaradorlik omili sifatidagi mohiyatini ochish bugungi ta’lim amaliyotida dolzarb: chunki o‘quvchi faolligi, intizom, dars tempi, tushunish darajasi va hatto sinfning psixologik iqlimi ko‘p jihatdan o‘qituvchining texnik mahoratiga bog‘liq.

15-Yanvar, 2026-yil

Pedagogik texnika masalasini yoritishda klassik va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni uyg‘un ko‘rish muhim. Masalan, V.A. Slastyonin pedagogik mahorat tarkibida o‘qituvchining muloqotga kirishish uslubi, kasbiy o‘zini boshqarish va pedagogik ta’sir vositalarini alohida ta’kidlaydi. Ushbu fikrni tahlil qilganda, pedagogik texnika “qo‘shimcha bezak” emasligi, balki pedagogik faoliyatning mexanizmi ekani ko‘rinadi: o‘qituvchi ta’lim maqsadini belgilaydi, ammo maqsadning amalda ro‘yobga chiqishi ko‘pincha texnik vositalar (intonatsiya, savol berish uslubi, ko‘z bilan aloqa, sinf makonidan foydalanish) orqali ta’minlanadi. Demak, pedagogik texnika – mazmunni tashkillashtiruvchi va mazmunni o‘zlashtirishni tezlashtiruvchi omil.

ASOSIY QISM

Pedagogik texnikaning birinchi yirik komponenti – nutq va nutq madaniyati. Darsning mantiqiy tuzilishi, tushunchalar izchilligi, ta’riflarning aniqligi va o‘quvchi uchun “eshitiladigan” tilda bayon etilishi o‘qituvchi nutqiga bog‘liq. A.S. Makarenko pedagogning ohang, talabchanlik va muomala me’yorini boshqarishga doir fikrlarida tarbiyaviy ta’sirning kuchi ko‘pincha “qanday aytilgani” bilan belgilanishini ko‘rsatadi. Bu iqtibosni chuqur muhokama qiladigan bo‘lsak, Makarenko nuqtayi nazarida pedagogik ta’sirning axloqiy-psixologik energiyasi aynan nutq texnikasi orqali namoyon bo‘ladi: bir xil mazmundagi talab turli ohangda aytilsa, o‘quvchi uni qarshilik bilan yoki hamkorlik bilan qabul qilishi mumkin. Shunday ekan, nutq texnikasi faqat diksiyaga emas, balki kommunikativ strategiyaga ham taalluqlidir: savolni ochiq yoki yopiq shaklda berish, tanbehni shaxsga emas xatti-harakatga qaratish, rag‘batni aniqlik bilan ifodalash o‘quvchining ichki motivatsiyasiga bevosita ta’sir qiladi.

Pedagogik texnikaning ikkinchi komponenti – noverbal vositalar (mimika, pantomimika, jest, ko‘z bilan aloqa) va sinf makonini boshqarish. Bu yerda o‘qituvchi shaxsiy “pedagogik presence” (darsdagi mavjudlik)ni yaratadi: auditoriyaga kirgan paytdan boshlab harakatlarining ishonchliligi, ovoz balandligi, pauzalar, doska oldida turish masofasi, sinf bo‘ylab yurish trayektoriyasi o‘quvchilar diqqatini yo‘naltiradi. J. Hattie ta’lim samaradorligini oshiruvchi omillar tahlilida o‘qituvchining aniqlik (teacher clarity), qayta aloqa va darsni boshqarishdagi izchilligini yuqori ta’sir ko‘rsatkichiga ega omillar sifatida qayd etadi. Hattie yondashuvini pedagogik texnika bilan bog‘lasak, “aniqlik” faqat reja va tushuntirish emas, balki noverbal uyg‘unlik hamdir: o‘qituvchi tushuntirayotganda ko‘z bilan aloqa uzilsa yoki jestlar mazmunga zid bo‘lsa, kognitiv yuklama ortadi va qabul qilish qiyinlashadi. Aksincha, mimika va jestlar mazmunni vizuallashtirib, o‘quvchining tushunish kanallarini faollashtiradi; bu esa dars samaradorligiga bevosita ijobiy ta’sir qiladi.

Uchinchi komponent – sinfni boshqarish va pedagogik vaziyatlarni tezkor tartibga solish texnikasi. Zamonaviy darsda o‘quvchilar faolligi yuqori bo‘lishi kerak, ammo faollik tartib bilan uyg‘unlashmasa, vaqt yo‘qotish, mavzudan chetlanish va intizomiy muammolar paydo bo‘ladi. O‘zbekiston pedagogika ilmidagi K. Inoyatov tahriri ostidagi “Pedagogika” darsligida ta’lim jarayonini tashkil etish, o‘quvchi faolligini rag‘batlantirish va nazoratni oqilona yo‘lga qo‘yish masalalari metodik tizimning markaziy bo‘g‘ini sifatida izohlanadi. Ushbu manbadagi g‘oyani pedagogik texnika nuqtayi nazaridan sharhlasak, “tashkil etish”

15-Yanvar, 2026-yil

deganda faqat dars jadvali yoki rejani emas, balki darsning mikrotexnologiyalarini ham tushunamiz: vaqtni segmentlash, o‘tish (transition)larni silliq tashkil qilish, guruh ishida yo‘riqnomani aniq berish, baholash mezonini oldindan e‘lon qilish. Bular o‘qituvchi texnikasining amaliy ko‘nikmalaridir va ular o‘quvchi ishtirokini intizomiy bosim orqali emas, didaktik tartib orqali boshqarishga xizmat qiladi.

To‘rtinchi komponent – pedagogik refleksiya va o‘zini boshqarish. O‘qituvchi dars jarayonida emotsional holatini, nutq sur‘atini, rejaning bajarilishini hamda sinf reaksiyasini kuzatib boradi; zarur bo‘lsa, uslubni o‘zgartiradi. Bu jarayon refleksiv kompetensiya bilan bevosita bog‘liq. Sh. Abdullayeva tomonidan yoritilgan pedagogik mahorat va kasbiy kompetensiya masalalarida o‘qituvchining o‘z ustida ishlashi, tahlil qilish va o‘z faoliyatini takomillashtirish mexanizmlari ta’lim sifati bilan uzviy bog‘lanishi ta’kidlanadi. Bu fikrni atroflicha muhokama qilsak, refleksiya pedagogik texnikaning “ichki boshqaruv paneli” ekanini ko‘ramiz: o‘qituvchi o‘zining ohangini haddan tashqari keskinlashtirganini sezsa, uni yumshatadi; savol-javob sust ketayotganini ko‘rsa, boshqa stimul (muammoli savol, mini-topshiriq) kiritadi; tushunmovchilik belgilari paydo bo‘lsa, tempni pasaytiradi. Refleksiya bo‘lmasa, pedagogik texnika mexaniklashib qoladi; refleksiya bor joyda esa texnika vaziyatga moslashadi, ya’ni haqiqiy samaradorlik yuzaga keladi.

Pedagogik texnikani rivojlantirish shartlari sifatida quyidagilarni ajratish mumkin:

- 1) nutq ustida tizimli ishlash (diksiya, pauza, urg‘u, terminlarni izohlash);
- 2) videokuzatuv asosida o‘z darsini tahlil qilish (noverbal xatolar, ortiqcha harakat, diqqatni yo‘qotuvchi “parazit” so‘zlar);
- 3) mikroo‘qitish (microteaching) orqali qisqa fragmentlarni mashq qilish;
- 4) sinf boshqaruvi bo‘yicha ssenariylar bankini tuzish (kechikish, shovqin, passivlik, bahs vaziyatlari);
- 5) muntazam refleksiv kundalik yuritish. Bularning barchasi pedagogik texnikani “tug‘ma qobiliyat” emas, balki ilmiy asoslangan, mashq orqali mustahkamlanadigan kompetensiya ekanini ko‘rsatadi.

XULOSA

Pedagogik texnika ta’lim jarayonida samaradorlikni ta’minlaydigan integrativ omil bo‘lib, u nutq madaniyati, noverbal ta’sir, sinfni boshqarish va refleksiya kabi komponentlar birligida namoyon bo‘ladi. Pedagogik texnika rivojlangan sari darsning mantiqiyligi va tempi barqarorlashadi, o‘quvchi e’tibori va motivatsiyasi kuchayadi, o‘zlashtirish natijalari yaxshilanadi. Shu sababli pedagogik texnikani o‘qituvchi tayyorlash va malaka oshirish tizimida amaliy treninglar, tahliliy kuzatuv hamda refleksiv mexanizmlar orqali izchil rivojlantirish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Olimov T. H. The image of a modern teacher in the formation of civic culture among future highly educated specialists // Pedagogical skill-Bukhara. 2020. №5.
2. Olimov T. H. Development issues of civil society and culture in the work of Eastern thinkers // Pedagogical skill-Bukhara. 2019. №2.
3. Olimov T. H. Formation of self-awareness in youth // Social and humanitarian sciences in the educational system. Tashkent, 2016. №4.
4. Olimov T. Bo‘lajak oliy ma’lumotli mutaxassislarida fuqarolik madaniyatini shakllantirishning ayrim yo‘nalishlari // Fan, ta’lim va amaliyotning integratsiyasi. 2020. 1(1). P. 20–27.
5. Slastyonin V.A. Pedagogika: uchebnoe posobie dlya studentov vysshih pedagogicheskikh uchebnyh zavedeniy. Moskva: Akademiya, 2002. 576 s.
6. Makarenko A.S. Pedagogicheskaya poema. Moskva: AST, 2019. 640 s.
7. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. London: Routledge, 2009. 392 p.
8. Inoyatov K. (tahr.) Pedagogika: darslik. Toshkent: O‘qituvchi, 1993. 352 b.
9. Abdullayeva Sh. Pedagogik mahorat: o‘quv qo‘llanma. Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. 224 b.

Global
Science
Publication